

KOŃSKI (212) *ai*

ai (210), *sb n* (2) [w funkcji *n-loc*].

-o- (36), -ó- (4); -ó- *KochBr*, też *Calep*; -o- : -ó- *Mącz* (31 : 1), *KochPhaen* (1 : 1).

sg m N koński (30). ◇ *G* końskiego (10); -ého (3), -(e)go (7). ◇ *D* koński(e)mu (1). ◇ *A* koński (12). ◇ *I* końskim (2). ◇ *L* końskim (1). ◇ *f N* końską (2), końsk(a) (15). ◇ *G* końskiej (10); -ěj (4), -(e)j (6). ◇ *D* koński(e)j (2). ◇ *A* końską (10). ◇ *L* koński(e)j (1). *n N* końskie (17); -é (1), -(e) (16). ◇ *G* końskiego (9); -ého (2), -(e)go (7). ◇ *A* końskie (8); -é (4), -(e) (4). ◇ *L* końskim (6). ◇ *N pl m pers* końscy (1). *subst* końskie (5); -é (1) *KochPhaen*, -e (1) *MurzNT*, -(e) (3). ◇ *G* końskich (29). ◇ *D* końskim (1). ◇ *A subst* końskie (31); -é (13), -(e) (18). ◇ *I f* końskimi (3). *n* koński(e)mi (1) *FalZioł*, końskimi (1) *StryjKron*. ◇ *L* końskich (4).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVIII w*.

Przymiotnik od „koń”:

1. *Od znac.* ‘zwierzę domowe służące jako siła pociągowa lub pod wierzch’; *equarius*, *equinus Mącz*, *Calep*, *Cn*; *caballinus Mącz*, *Calep*; *cauterinus Cn* (196) : *Caballinus*, *Koński*. *Mącz* 28c, 107b [2 r.]; *Calep* 144a, 370a [2 r.].

a. *Będący częścią ciała konia* (56) : Wezmi łzypiku z kołci Końskiey á rozpuć na ogniu w panewcze *FalZioł* V 113, V 109v, 113v; *GlabGad* C5v; *MiechGlab* 22; pirog [...] iákoby owá podużká co v łzley bywa ná końskich pierłiach *BielKron* 435; Wypádzá też kámieñ wólzéláki fucha śledźioná końka *SienLek* 106v; tymże biélmo ná końskim oku półypuy. *SienLek* 166; Iełt ielźcze máść dobra ná rozśiádáłe nogi końskie *SienLek* 175, 47, 94v, 123, 158v [2 r.], 165v (28); *GórnDworz* E8v; Przetoż małz być włóczon v ogoná końkiego vwiązány *HistRzym* 48, 75; *BielSpr* 22v, 47v; *KochMon* 32; Włofieńnicę łkońskich włofow bárzo oftrą zwęzelkámí/ ná gołym ćiele [...] nośił. *SkarŻyw* 472, 160; *StryjKron* 121, 777; *KlonWor* 76.

W porównaniach (2): *Hircipite dicuntur homines qui duros pilos habent*, Którzy mayą łep yáko końską grzywę. *Mącz* 156d; *KochBr* 151.

W charakterystycznych połączeniach: *brzuch koński(-a, -e)*, *głowa*, *język* (2), *kark*, *kość* (6), *krew* (2), *łeb*, *mięso* (2), *noga* (9), *ogon* (4), *oko* (3), *pierś* (2), *plec*, *sierć*, *śledźiona*, *wargi*, *włos* (5), *wnątrze*, *ząb*.

Wyrażenia: »końska grzywa« = *capronae iuba Cn* (2): *Equina seta*, *Końska grzywá*. *Mącz* 107b, 156d.

»końskie kopyto« = *ungula equi Modrz* [szyk 5 : 4] (9): *FalZioł* V 27; *BielKron* 18v, 126v; *SienLek* 106v, 126v, 134; *ModrzBaz* 127v; Kurzy fię pył końskimi wzrufzony kopyty *StryjKron* 702; *KmitaSpit* C5.

»końska kosa [= grzywa]« (1): Dźiś nożycóm podobna [*broda*]: iutro kónłkiey kośie *KochBr* 151.

b. *Pochodzący od konia* (19) : Małz wiedzieć iż tho w gnoy kñońki włthawić w łklanym naczyńiu *FalZioł* II 15a; Layno końkie łuche/ krew załtanawia *FalZioł* IV 10c; Vrına ktora ielť zamączona/ zaburzona/ nie inaczey iákoby miała być końka, albo bydłeczá. *FalZioł* V 67, IV 10b [2 r.], 28c, V 79, 83v; *Mącz* 107b, 127b; *SienLek* 102, 120, 134, 145, 152v (8); *Calep* 483a.

c. *Cechujący konia* (6) : *Generositas equi in oculis est*, Węfołe [!] poizrzenie końskie dobrego kónia znamienuye. *Mącz* 143d; Látá końkie ták znác małz. *SienLek* 188, Aaaav; Iáko byłťśóć

końka bieganiem á więciem obroku bywa f Kroconá/ ták požądliwości byftre pracámi y pofty bywáią hánowáne *ModrzBaz* 10v; *Calep* 370a; Zwykli bowiem ludzie konie w złoto/ frebro przyozdabiác/ chociaż im tym nic ich náтуры końkiey nie vbywa. *Phil* F4.

d. Określający chorobę konia (37) : Bielmo końkie pśią żołąć z miodem/ pomázowác. *SienLek* 165v; ná tež f korpę téy máści rozmaż/ á ná przyłcz końki przykłáday *SienLek* 184v; Biegunki końkiey léczenie *SienLek* Aaaa; Zápalenie końkie czym chłodzić *SienLek* Aaaa2, 70, 166, 170, 172v, 182v (24); Bo rány końkie tłuftym záłkwárzác każemy. *WyprPl* C2.

Wyrażenia: »parch koński« (5): Ná wśelákie párchy końkie/ máśc bárzo pożyteczna *SienLek* 180v; Muchy to ieft Párch końki *SienLek* Aaaav, 180v [2 r.], Aaaav.

»trąd koński« [szyk 3 : 1] (4): Krźczyce ieft to końki trąd *SienLek* Aaaa, Aaaa2 [3 r.].

»wilk koński« (1): (*marg*) Wilk Końki (-) Są záś drugie krźczyce/ thy wilkiem zową/ ktoré bywáią od kolan áż do kopytá *SienLek* 182.

»zołza końska« (2): Zołzy końkie iáko léczyć *SienLek* Aaaa2, 183.

e. Przeznaczony dla konia (30) : wśytek vbior końki był bárzo kośztowny *BielKron* 328v; Frontale quod ad frontem pertinet, Kápturek koński który kładá ná wśzy y ná czoło. *Mącz* 137c, 286d; Naydzief też tu y Końkie Lékarftwá/ od tego Lékarzá zebráne *SienLek* a4v, 70, 164, 164 *żp*, 164v, Aaaav, Aaaa2, Aaaa2 *żp*.

Wyrażenia: »chomáto końskie« (1): Tomex, Chomáto końskie áłbo też poduśzeczkí máłe poboczne które do śliey áłbo też gdzie indzyey przywieszuyá áby koniá nie tárły. *Mącz* 458a.

»naszejnik koński« (1): Monile etiam non solum hominum verum etiam equorum [...], Nafzeynik koński. *Mącz* 231b.

»pastwa końska; końskie pastwisko« (1; 1): dobrze tedy mieć gotowá śpiżę káżdemu w fwym woźie dla iákíey przygody záchowáła/ tákíeż Końkie páftwiłká *BielSpr* 8; oni rzadko w domiech miefzkáią/ więcey pod Namiothy przy Wodźie á páftwie Końkiey *BielSpr* 53v.

»plac koński« (1): przyłzedł názáiutrz do tego Zydá: y wyprowadził go o pułnocy ná plác końki wmieście *SkarŻyw* 171.

»rząd koński« = *phalerea Mącz; equorum lora, subiugia Cn* (1): Phalerae, Naftółká deká y infze rzędi końskie. *Mącz* 296d.

»sprzężaj koński« (1): fprzężay doftáteczny/ ták końki iáko wołowy [...]/ Kmiećiowi należące zoftáwić *GostGosp* 42.

»stajnia końska« = *equile Murm, BartBydg, Calep, Cn; caseale, stabulum equorum Mącz; praesepe, stabulum Cn* [szyk 3 : 2] (5): *Murm* 133; *BartBydg* 51b; *Caseale*, Stáynia końska/ y też ynřzich zwierząd ym równych. *Mącz* 39d, 411c; *Calep* 370a.

»wędzidło końskie« = *lupatum, lupus Mącz; frenum equi Vulg* (6): *Mącz* 200a, b; y wyfzłá krew z kádzi áż do wędzidł końkich przez ftaian tyliác y fześć fet. *RejAp* 125v [*idem WujNT*], 127; *SkarŻyw* 397; *WujNT Apoc* 14/20.

Szereg: »koński, bydłęcy« (1): Veterinaria medicina, Końskie/ bydłęce lekárftwo. *Mącz* 491b.

f. Złożony z koni (6) :

Wyrażenie: »stado końskie« = *equitium Calep, Cn; pecus equinum Mącz; grex equorum JanStat; (pecuaria) equaria Cn (6)*: Kto ma stado końskie/ winien je pąć od wigilii s. Woyciechą do wigilii s. Michála. *UstPraw E4v, E4v; Mącz 286a; GórnDworz D2; Calep 370a; SarnStat 1238.*

g. Podobny do konia (8) : Ippotamowie ktorzy są łpofobu końskiego/ okrutnie je požarli. *HistAl H5v; Hippopodes/ nád morzem Tatarskim Oceanem/ ci mają głowy człowiecze/ a nogi ządnie y przednie końskie. BielKron 8, 452; Mącz 183b; ModrzBaz 108 marg; SkarŻyw 35; KmitaSpit C4v.*

Zwrot: »pracować na końskich nogach [= ciężko]« (1): Pracuy ná końskich nogach chroń sie próżnowania *BielKom C6v.*

h. Któremu uległ koń (1) : po sześci złotych ná Koń ná czwierć roku im płacono/ y szkody Końskie według Regeſtru *BielSpr 70.*

i. Będący koniem (3) :

Wyrażenie: »końska maciorka, mać« = *klacz (2 : 1)*: tá końka mać koja wśzędzie ku potrzebie femną bywála/ godnieyła iest tego złotogłowu *BielKron 348v; Będą wliádác k tey spráwie/ ná końskie máciorki. BielSat L3v [idem] BielSjem 26.*

j. Wykonywany przez konia (3) :

Wyrażenia: »końskie rżanie« (1): *Hinnitus, Końskie rżanie. Mącz 156b.*

»zawod koński« = *cursus equorum Mącz (2)*: *Mącz 450b; Grekowie [...] budowali wielkie Theátrá y inne [...] mieyćá/ ná ktorzych [...] zawody końskie/ wyścigania ná woziech/ [...] wżem wobec ludziom ku takowey pocieszce/ y ná páſieniu oczu pokazowali. GórnDworz O2.*

k. Wprawiany w ruch przez konia (8) :

Wyrażenia: »końska kolebka« = *arcerra, lectica Murm, BartBydg (4)*: *Arcerra, eyn rozźbor ader fenffty: Końka kolebká [!]. Murm 146, 146; BartBydg 13, 80.*

»koński młyn« = *mola asinaria Murm, Cn; mola equinaria BartBydg; mola equina Mącz; mola iumentaria a. machinaria Cn [szyk 3 : 1] (4)*: *Murm 145; BartBydg 92; że téż bywały osłowe młyny iako dźiś v nas końskie są MurzNT 86 marg; Mącz 229a.*

l. Zajmujący się koniem (6) :

Wyrażenia: »koński lekarz« = *equarius medicus, veterinarius Mącz (2)*: *Equarius medicus, Koński lekarz. Mącz 107b, 491b.*

»objeźdźczak koński« = *domitor equorum Mącz, Cn; agitator a. domator a. exercitator equorum, desultor, equiso, magister equitandi Cn (1)*: *Domitor equorum, Obieźdźczak/ koński. Mącz 94b.*

»koński pasterz« = *agaso BartBydg; hippocomos Mącz; equorum pastor Cn (2)*: *Agaso, kónsky pastirz vel podkónye BartBydg 6b; Mącz 156c.*

»roztrucharz [= handlarz] koński« (1): *Hippocomi –Roztrucharze końsci. Calep 483b.*

Szereg: »koński, bydłocy« (1): *Veterinarius item, Koński bydłocy lekars. Mącz 491b.*

ł. Płacony za konia (1) :

Wyrażenie: »myto końskie« (1): *Equimentum, Myto końskie/ gdy koń ku świerzóbce bywa przypuźczon. Mącz 107b.*

m. Którego obiektem są konie (2) : *Philippus, Latine amator equorum, hoc est, bellicosus, Miłovník kónski/ waleczny/ żołnierz. Mącz 297c.*

Szereg: »koński abo bydlęcy« (1): O złodzieyftwie końskim/ ábo bydlęcym. *KlonWor* 20.

n. *Wchodzi w skład derywatu kompleksowego od połączenia z przydawką „koński” (4)* :

Wyrażenia: »ser koński« (1): Hippace – Ser konsky, z mileka konskiego vcziniony. *Calep* 483a.

»stopa, trop koński(-a)« = *ślad nogi końskiej* (2 : 1): Vestigium equi, Trop koński który kopytem wybił. *Mącz* 490a; Nádleciał łtopę końką w ktorey było wody. Pełno *CzahTr* K4v, K3v.

2. *Od znac.* 'gwiazdozbiór Pegaza'; *będący częścią tego gwiazdozbioru* (2) : Siłá gwiazd Pánná wftáiąc ná morze pomyka: W ten czás Lutnia/ y Delphin/ w ten czás ftrzała znika. [...] Y łeb końki/ y fzyiá sięga Oceaná. *KochPhaen* 21, 18.

3. *Zestawienia w funkcji nazw botanicznych (10)* :

»końska grzywa« = *prawdopodobnie Equisetum arvense L. (Rost: koński ogon); skrzyp polny, bylina z rodziny skrzypowatych (Equisetaceae) (1): Equiselis, Herba, Końska grzywá. Mącz* 107c.

»koński język« = *Rumex L. (Rost: szczaw); szczaw, roślina z rodziny rdestowatych (Polygonaceae) (2): Mącz* 156c; Hippoglossa – Konski iężik. *Calep* 483b.

»końskie kopyto« = *Asarum europaeum L.; kopytnik pospolity, bylina z rodziny kokornakowatych (Aristolochiaceae) (6): Vngula cababellina [!]. Końskie kopyto. FalZioł +5b; Wezmi [...] kwiatkow końskiego kopyta FalZioł V 68v, I 154a [2 r.], 154 źp, V 71.*

»koński szczaw« = *Rumex obtusifolius L. (Rost); szczaw tępolistny, bylina z rodziny rdestowatych (Polygonaceae) (1): Ieft też drugi Zywokoft czyrwony ktory ma list podobny końkiemu fzczawowi FalZioł I 38c.*

[»wyka końska« = *Vicia Cracca L. (Rost: swierzepia wyka); wyka ptasia, bylina z rodziny motylkowatych (Papilionaceae): Wyká Końka/ Vicia/ Wyken. SienHerb M #, E3 # v.*]

4. *n-loc (3)* :

a. *Miejscowość*: »Końskie« (2) :

Zestawienie w funkcji n-pers (2): Látá 1218. Iwo z Końskiego fyn Saulow Kánonik Krákówki á Kanclerz Leftká białego z domu Odrowąż/ po WincenciuŃie zoštał biskupem Krákówkim. *BielKron* 359v, 364.

b. *Rzeka (1)* :

Zestawienie: »Końska Woda« (1): Drugie rzeki zowá Końka wodá/ y Mołoczna. *BielKron* 431v.

Synonimy: **3. zest.** »końskie kopyto«: *kopytnik*.

Cf [**KONI**], **KONIOWY**, **KONNY**